

ТЕМПОВЕ НА ДЕПОПУЛАЦИЯ В СЕЛИЩАТА НА ПРИМОРСКА ДОБРУДЖА – НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

DEPOPULATION TRENDS IN THE VILLAGES OF PRIMORSKA DOBRUDZHA – NEW RESEARCH

Милен Пенерлиев
Milen Penerliev

ШУ „Епископ Константин Преславски“
Konstantin Preslavski University of Shumen

Abstract: For over 15 years, the author has methodically researched the state of villages and population in Dobrudzha, specifically in the Primorska Dobrudzha region. In this paper, based on previous studies and analyses conducted up to 2014, as well as contemporary demographic data analysis for the beginning of 2024, we present the main trends and challenges in the demographic development of this area. We address the question of whether the demographic situation is worsening further, what the reasons are, and whether there is any hope for improvement.

Key words: depopulation, Primorska Dobrudzha, trends

JEL: L83

В продължение вече на над 15 години авторът методично изследва състоянието на селищата и населението в Добруджа и по-конкретно в регион Приморска Добруджа. В настоящият материал на база вече проведени изследвания и направени анализ за периода към 2014 година, а така също и на съвременен анализ на демографски данни за началото на 2024 г. извеждаме основни тенденции и проблеми в демографското развитие на тази територия. Даваме отговор на въпроса влошава ли се още повече демографската ситуация, какви са причините и има ли „лъч надежда“.

Географското пространство на Приморска Добруджа е привлекателно по много причини: тук са едни от най-красивите места по българското черноморско крайбрежие, тук историята поднася на местното население „предизвикателства“ с отпечатък за цели поколения... Тук са едни от най-запазените културно-исторически обекти и екологични територии в страната. Тук селата носят своя „дух“ на борбеност, уникалност и очарование. Именно селата и селските територии са обект на настоящия материал. *Защо именно те?*¹

В България в селата живеят над 1.9 млн. души. В тях, почти повсеместно, можем да маркираме най-негативните демографски показатели не само в страната, но и в рамките на Европейското географско пространство. Общините в обхвата ѝ имат най-негативните стойности за отрицателен естествен прираст в страната (напр. община Шабла с -17% за 2012 г., а за 2022 г. той вече е -19.5%). През 2022 г. в община Шабла са родени едва 22 деца!

В резултат на личните ни наблюдения в голяма част от селата в общините Балчик, Каварна и Шабла, се стремим да дадем една по-точна демографска картина, но базирана на конкретни статистически параметри. Използваме данните на служба ГРАО и Националния статистически институт (НСИ).

¹ Пенерлиев, М. 2018. Селата в приморска Добруджа – класификация според степента им на обезлюдяване, Сб. Университет Богдан Хмелницки, Мелитопол, Украйна.

Територията на Приморска Добруджа обхваща общините Балчик, Каварна и Шабла. В тях броят на населените места е общо 60, от които градовете са 3 на брой, а селата – 57. В община Каварна селата са 20; в община Балчик – 22, а в община Шабла – 15. Посочените общини и селата в тях са обекта на настоящият материал.

Фиг. 1. Българските общини от Приморска Добруджа

Важно е да се отдефинира точният индикатор (параметър), изчисляването и анализът на който, ще даде по-конкретна картина на изучаваната територия.

Обезлюдяването е процес, който застрашава нормалното селищно развитие в редица територии в страната. Според редица автори (Geshev, 1990, Mladenov, 2014) това е процес на намаляване на броя и структурите на населението на дадена територия, които водят до трайна невъзможност за възпроизводство на населението в нея.

Измерването му е важна дейност с оглед откриване на „застрашените“ селища в териториите. Впоследствие и маркиране на конкретни решения за преодоляване на негативните тенденции. Едни от основните индикатори за характеристика на депопулацията (обезлюдяването) са: коефициент на депопулация, интегрален коефициент на обезлюдяване, степен на обезлюдяване и други. Спрямо наличните данни за населението в селата на Приморска Добруджа ние възприемаме индикаторът „степен на обезлюдяване“. Той представлява отношението между броя на населението в крайната година спрямо броя на населението през базисната (началната) година изразено в проценти (Младенов, 2014). При стойности *под 10% депопулацията е слаба, между 10 и 20% е умерена, между 20-60% е силна, между 60-80% е критична, а над 80% е безвъзвратна*. Тези диапазони са условни, но следва да се изчисляват конкретно за всяко населено място.

При предишните наши изследвания установихме силни темпове на депопулация в изследваните селища за периода 2001–2014 година. Тогава и в предишна наша публикация² маркирахме основните изводи, които както следва са:

- Основна част от селата са в групата застрашени от депопулация (със спад на населението над 20% за 13 годишен период);
- Селата в групата с безвъзвратна степен на обезлюдяване (над 80%) и критична такава са с много малко население, с влошена демографска ситуация. Негативните демографски тенденции в тях са стартирали далеч във времето.

² Пенерлиев, М. 2018. Селата в приморска Добруджа – класификация според степента им на обезлюдяване, Сб. Университет Богдан Хмелницки, Мелитопол, Украйна.

• Най-застрашени от депопулация са селата в община Шабла, а „най-благоприятни“ показатели показва община Балчик.

В изследвания 10-годишен период (2014–2024 г.) населението в трите приморски добруджански общини намалява от близо 43 хил. д. (42956 д.) до 40 263. Това е спад с –6.3%. Естествено този факт се дължи както на намалената раждаемост, така и на процесите на изселване от региона в други общини. И всъщност, това е нормален тренд за повечето общини у нас.

Днес, към края на м. март, 2024 г. се вижда (вж. Приложенията), че едва 10 селища увеличават своето население за изследвания 10-годишен времеви период. От общо 60 населени места в региона, това прави едва 16.6% от тях. Това означава, че всички останали селища намаляват своето население (без две, в които няма промяна)! Това са 47 населени места, в които депопулацията е факт. В регионален план най-много селища с увеличаващо се население има в община Балчик – 5 на брой, а най-малко в община Каварна – едва 2. Причините за увеличаващото се население в отделни селища могат да са различни и с различен генезис. Някои от тях са разположени до морския бряг и служат за основен дом на семейства от града (напр. с. Топола, с. Тюленово), а в други се заселват маргинални групи със своите особености и демографски характеристики. По-съществено увеличение се наблюдава в с. Тюленово – +67%, с. Бобовец (+40%). В останалите население места увеличението е символично.

При сравняване на данните от предишните ни изследвания за периода 2001–2014 г., се установява че към 2014 г. едва 5 селища са увеличили населението си (предимно курортни селища като Крапец и Кранево) спрямо 10 през последните 10 години (към 2024 г.). Това е една положителна тенденция, но както маркирахме в повечето села тя е символична.

При селата с намаляващо население можем да приложим индикатора за темп на обезлюдяване (вж. Приложенията). При изчисленията ясно се вижда, че преобладаващите села са в процес на обезлюдяване, макар и с различни темпове. На общинско ниво община Балчик е с най-ниски темпове на депопулация за изследваният период между 2014–2024 г. Само три от селата са с обезпокоителен темп от над 20% спад, а това са Тригорци, Храброво, Безводица и к.к. Албена. Осем селища имат лек спад на населението си (темп на обезлюдяване до 10%) от общо 18.

Не така стои въпросът в другите общини на Приморска Добруджа. В община Каварна само 4 селища (в т.ч. и общинския център) имат депопулация до 10%. Нещо повече – 11 от селата (от общо 19 в депопулация) са в категорията над 20% на обезлюдяване. В община Шабла положението е сходно – 6 от 13 села са в депопулация над 20%. Това са села със силна или критична степен на обезлюдяване! Нямаме селища в групата на тези с безвъзвратна депопулация (над 80%).

Таблица 1. Ранжиране на селищата в Приморска Добруджа спрямо степените си на обезлюдяване изт. лични изчисления

	слаба степен на обезлюдяване (до 10%), бр.	умерена степен на обезлюдяване (10-20%), бр.	силна степен на обезлюдяване (20-60%), бр.	критична степен на обезлюдяване (60-80%), бр.	безвъзвратна степен на обезлюдяване (над 80%), бр.
2014 г.	7	11	27	5	1
2024 г.	12	14	19	1	0

Сравнителната характеристика на двата изследвани от автора периода, показва известни положителни тенденции за последните 10 години. Видно е от таблица 1, че селищата в последните три категории рязко намаляват. От 33 на 20. От друга страна се увеличават тези със слаба депопулация (от 7 на 12) и с умерена (от 11 на 14). Това е добър признак, но причините за това са различни. В по-голямата си част селищата вече са изминали „своя път“ в демографско естество и нямат демографски потенциал „за губене“. Намаляват своето население най-вече от завишената смъртност на хората в пенсионна възраст. Липсва емиграция. Всички села в втората група с уме-

рена депопулация са с население над 250–260 жители, което ги прави сравнително „демографски устойчиви“. Селищата от първата група със слаба степен на обезлюдяване имат среден брой на населението си от 2471 д., но в тях се включват и големите им общински центрове градовете Каварна, Балчик и Шабла. Ако ги елиминираме, средният брой население в селата от тази най-благоприятна група ще бъде 330 жители. Това означава, че тези села имат своя демографски потенциал. Най-вероятно в голяма част от тях има действащи училища и сравнително младо население.

В категорията на селища със силна степен на обезлюдяване във всичките 19 села живеят малко под 1000 жители общо, което прави средно по 55 д. на село. Това са малки по население села, в които демографското застаряване, депопулацията и намаляването на общият брой население е започвал процес далече преди изследваният общ период (2001–2024 г.). Маркираните пет села в графата с критична депопулация през 2014 г. вече са само 1, но е ясно, че те не преминават в други категории с по-малко негативни тенденции. Напротив: това са села, които са почти без население и са на път да изчезнат от селищната карта на България. Такива села са напр. Било, Иречек, Божаново, в които по настоящем живеят между 6-10 души постоянно население. Подобна е демографската ситуация и при село Карвуна (единственото село, което е попадало в графата с безвъзвратна депопулация през 2014 г.). От тогава до днес това село има само един жител. По тази причина липсва от класациите, но е въпрос на време и то да остане без нито един жител. През 2001 г. в него са живели едва 8 жители. Очевидно демографските му проблеми датират още от миналия век, а претеглените данни за цялата страна не разкриват разликата в тежестта на проблема в различните региони (Dimitrova & Dimitrov, p. 349).

Тук маркираме само началните изводи от поредният демографски анализ на тази територия. Естествено демографските данни могат допълнително да се анализират в различни посоки, включително зависимостта между качеството на трудовия живот и развитието на човешките ресурси (Dimitrova, 2022, p. 76). Както и да се търсят причините за някои по-добри демографски тенденции през последните 10 години. Общите изводи към настоящият момент са, че:

- Депопулацията в територията на приморска Добруджа продължава;
- Нейните темпове се забавят и основната част от селищата са в групите на слаба и умерена депопулация. Това е съществено различие спрямо анализите за периода 2001–2014 г.;
- Маркират се ясни териториални различия в темповете на обезлюдяване, като община Балчик е с далеч по-благоприятни показатели (за периода 2014–2024 г.). Селищата в община Каварна и голяма част от тези в община Балчик са в групата със силна степен на депопулация;
- Увеличение на населението се наблюдава в малко на брой селища, като то е незначително. С по-сериозни темпове е само в някои селища с изявени туристически функции.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ОБЩИНА БАЛЧИК

населено място	2001 г. /души/	2014 г. /души/	2024 г. д., към 15.03.2024 г.	Темп на обезлюдяване (%) 2014–2024 г.
гр. Балчик	13444	12730	12307	-3,3
с. Безводица	413	366	289	-21
с. Бобовец	108	80	112	
с. Брястово	9	2	4	
с. Гурково	620	525	513	-2,3
с. Дропла	432	283	243	-14,1
с. Дъбрава	235	194	164	-15,5
с. Змеево	371	222	178	-19,8
с. Карвуна	8	1	1	-
с. Кранево	757	1261	1108	-12,1
с. Кремена	145	141	160	

с. Ляхово	440	426	414	-2,8
с. Оброчище	2598	2354	2302	-2,2
с. Оброчище, к.к Албена	196	73	49	-32,9
с. Преспа	255	233	217	-6,9
с. Рогачево	239	328	303	-7,6
с. Сенокос	724	590	614	
с. Соколово	1063	955	929	-2,7
с. Стражица	481	575	533	-7,3
с. Тригорци	183	187	112	-40,1
с. Храбово	96	74	57	-23
с. Царичино	190	139	166	
с. Църква	345	354	311	-12,1

ОБЩИНА КАВАРНА

населено място	2001 г. /души/	2014 г. /души/	2024 г. д., към 15.03.2024 г.	Темп на обезлюдяване (%) 2014–2024 г.
гр. Каварна	12177	11790	11202	-5,0
с. Белгун	460	353	358	
с. Било	66	24	10	-58,3
с. Божурец	151	113	89	-21,2
с. Българево	1594	1273	1061	-16,7
с. Видно	270	137	85	-38,0
с. Вранино	311	267	256	-4,1
с. Иречек	38	12	6	-50
с. Камен бряг	88	71	60	-15,5
с. Крупен	58	36	26	-27,8
с. Могилище	120	108	68	-37,0
с. Нейково	125	83	41	-50,6
с. Поручик Чунчево	73	44	30	-31,2
с. Раковски	359	265	234	-11,7
с. Свети Никола	223	216	204	-5,6
с. Селце	145	123	90	-26,9
с. Септемврийци	565	530	480	-9,4
с. Топола	179	159	177	
с. Травник	56	29	15	-48,3
с. Хаджи Димитър	153	94	69	-26,6
с. Челопечене	128	76	54	-29,0

ОБЩИНА ШАБЛА

населено място	2001 г./души/	2014 г. /души/	2024 г. д., към 15.03.2024 г.	Темп на обезлюдяване (%) 2014–2024 г.
гр. Шабла	4104	3459	3039	-12,1
с. Божаново	25	7	10	
с. Ваклино	245	171	146	-14,6
с. Горичане	148	67	47	-29,9
с. Горун	145	84	70	-16,7
с. Граничар	209	126	105	-16,7
с. Дуранкулак	545	377	312	-17,2
с. Езерец	147	129	135	

с. Захари Стояново	176	103	73	-29,1
с. Крапец	327	367	305	-16,9
с. Пролез	80	44	26	-40,9
с. Смин	105	66	33	-50,0
с. Стаевци	6	9	2	-77,8
с. Твърдица	14	13	13	-
с. Тюленово	76	52	87	
с. Черноморци	105	53	32	-39,6

По данни на ГРАО за съответните години (www.grao.bg),

- в сиво са маркирани селищата с увеличаващо се население за периода 2014–2024 г.
- последната графа е собствено изчисление на автора

REFERENCES

Dimitrova, T. 2023. Aspects of the dependence between the quality of working life and the development of human resources. “Building partnerships and promoting the research activity and creativity of students, doctoral students and young scientists. University Press “St. St. Cyril and Methodius”, Veliko Tarnovo, pp. 76–88 (in Bulgarian).

Dimitrova, T., S. Dimitrov. 2023. Nequality, poverty and social exclusion in Bulgaria. *Balkan Social Science Review*, Vol. 22, December, pp. 343–365.

Mladenov, Ch. 2014. Depopulation – the “plague” in the settlement network, Sb. The demographic situation and development of Bulgaria, Institute for the Study of Population and Man

Penerliev, M. 2015. Rural, urban and urbanized territories – terminological problems and spatial differentiations in Shumen region, coll. Rural territories in the Shumen region – problems and trends, ed. of Secondary School, Shumen (in Bulgarian).

Penerliev, M. 2018. Villages in coastal Dobruja – classification according to their degree of depopulation, C6. Bohdan Khmelnytskyi University, Melitopol, Ukraine (in Bulgarian).

Yankov, R. 2014. Modern dynamics of settlements – from local to regional problems, Sb. The demographic situation and development of Bulgaria, Institute for the Study of Population and Man (in Bulgarian).

Penerliev, M. 2015. Rural areas in Bulgaria as a threat for socio-economic development, University of Porto, Portugal.

www.grao.bg (visited on 04/07/2024);

www.nsi.bg (visited on 04/07/2024)

За контакти:

Милен Пенерлиев, професор, доктор
Служебен адрес: Шумен 9700, ул. „Университетска“, №115
ШУ „Еп. Константин Преславски“, факултет по Природни науки
Катедра География, регионално развитие и туризъм
Ел. поща: m.penerliev@shu.bg
